

2015 р.), присвяченої 90-річчю від народження академіка В. З. Янчука / за ред. проф. В. М. Єрмоленка. – К. : Видавничий центр НУБІП України, 2015. – С. 58.

⁶ *Балюк Г. І., Кохановська О. В.* Екологічне право України: передумови і особливості його подальшого розвитку / Г. І. Балюк, О. В. Кохановська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2009. – Вип. 81. – С. 182–183.

⁷ *Андрейцев В. І.* Екологічне право: сучасні проблеми та перспективи / В. І. Андрейцев // Збірник матеріалів Першого зібрання фахівців споріднених кафедр з обговорення актуальних наукових проблем та методики викладання аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права у вищих навчальних закладах України (м. Одеса, 9–10 вересня 2016 року) / відп. ред. проф. І. І. Каракаш. – Одеса: Юридична література, 2016. – С. 6.

⁸ *Краснова М. В.* Вказана праця. – С. 48.

⁹ *Краснова М. В.* Формування сучасний підходів до права екологічної безпеки України / М. В. Краснова // Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 24–25 червня 2016 р.) / уклад. Л. М. Джурак. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – С. 207.

¹⁰ *Позняк Е. В.* Принцип екосистемності в екологічному праві: поняття та зміст / Е. В. Позняк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2013. – Вип. 4 (98). – С. 40.

¹¹ *Позняк Е. В.* Вказана праця. – С. 41.

¹² Офіційний сайт Державної Служби України з надзвичайних ситуацій. – Режим доступу: http://www.mns.gov.ua/content/euro_integration.html

¹³ *Малишева Н. Р.* Вказана праця. – С. 58.

¹⁴ *Балюк Г. І., Кохановська О. В.* Вказана праця. – С. 183.

Резюме

Шарасєвська Т. А. Еколого-правові передумови формування права цивільного захисту України та його принципів.

Стаття присвячена дослідженню становлення еколого-правових передумов формування права цивільного захисту в Україні. Розглянуто перспективи розвитку і закріплення системи екологічних принципів права цивільного захисту як нового міжгалузевого правового інституту в системі екологічного права України.

Ключові слова: екологічне право України, право екологічної безпеки, право цивільного захисту, міжгалузевий правовий інститут, еколого-правові принципи, екологічні правовідносини, законодавство Європейського Союзу.

Резюме

Шараевская Т. А. Эколого-правовые предпосылки формирования права гражданской защиты Украины и его принципов.

Статья посвящена исследованию становления эколого-правовых предпосылок формирования права гражданской защиты в Украине. Рассмотрены перспективы развития и закрепления системы экологических принципов права гражданской защиты как нового межотраслевого правового института в системе экологического права Украины.

Ключевые слова: экологическое право Украины, право экологической безопасности, право гражданской защиты, межотраслевой правовой институт, эколого-правовые принципы, экологические правоотношения, законодательство Европейского Союза.

Summary

Sharaievska T. Ecological and legal prerequisites for the formation of civil defence law of Ukraine and its principles.

The article investigates the formation of environmental and legal prerequisites of civil defence law in Ukraine. The prospects of development and consolidation of the system of environmental law, principles of civil defence as a new legal institution of inter-branch system of environmental law in Ukraine are examined by the author.

Key words: environmental law of Ukraine, the law of ecological safety, civilian protection, interdisciplinary legal institute, environmental and legal principles, legal environmental legislation of the European Union.

УДК 349.6

І. В. ОЛЕЩЕНКО

*Іванна В'ячеславівна Олещенко, аспірантка
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА СЕРТИФІКАЦІЇ В УКРАЇНІ

Екологічна стандартизація та сертифікація у сучасних умовах є важливим чинником розвитку економічних відносин, засобом гарантування високої якості продукції, товарів та послуг. Це важливі інструменти забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного виробника, особливо в умовах євроорієнтованого курсу нашої держави. Ці інструменти є значущими не лише з економічної, але й з екологічної точки зору, оскільки

метою екологічних стандартів є й забезпечення екологічної безпечності продукції протягом усіх «циклів її життя», а також екологічної чистоти виробничого процесу, його маловідходності, економії матеріальних та енергетичних ресурсів на рівні кращих доступних технологій.

Для забезпечення розв'язання цих завдань, ефективної конкуренції на світовому ринку країни з перехідною економікою повинні мати визнані на міжнародному рівні випробувальні та сертифікаційні організації та національну систему оцінки якості, яка відповідає міжнародним критеріям. Це вимагає не лише створення інфраструктури стандартизації та сертифікації, а й формування загального переконання в необхідності міжнародної стандартизації та сертифікації. Кожній країні необхідні динамічні та гнучкі системи стандартизації й сертифікації, які не відставатимуть від національних і міжнародних потреб та вимог, що швидко еволюціонують¹.

Обсяг і складність зусиль у галузі стандартизації та сертифікації залежать від рівня індустріалізації, розвитку науки, техніки, технологій, наявності гармонізованих стандартів, ступеня залежності країни від міжнародної торгівлі, рівня участі у роботі міжнародних організацій з метрології, стандартизації та сертифікації. Сучасні тенденції індустріалізації характеризуються поглибленням спеціалізації виробництва, що зумовлює розроблення нових та все більш жорстких стандартів. Залежність від іноземних ринків, особливо зважаючи на високу конкуренцію на ринках промислово розвинутих країн, зумовлює необхідність розширення інфраструктури стандартизації, узгодження національних стандартів з визнаними міжнародними критеріями відповідності.

Активна конкуренція на внутрішньому ринку теж спонукає до усвідомлення того, що стандартизація та сертифікація є не лише умовою успішної торгівлі, а й необхідною складовою дотримання високих стандартів виробництва, охорони довкілля та здоров'я населення².

Закон України «Про стандартизацію» закріплює наступне визначення стандартизації – діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері³.

Юридична енциклопедія визначає стандартизацію як діяльність компетентних державних органів і організацій, пов'язану з розробленням, схваленням, прийняттям, впровадженням, переглядом, зміною та припиненням дії стандартів⁴.

Згідно із Законом України «Про стандартизацію» стандарт – це нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері⁵.

Об'єктами стандартизації є продукція, процеси та послуги, матеріали, складники, обладнання, системи, їх сумісність, правила, процедури, функції, методи або діяльність⁶.

У науковій літературі досить вмотивовано виділяють наступні функції стандартизації (М. О. Клименко, П. М. Скрипчук): упорядковуюча, охоронна, комунікативна, ресурсозберігаюча, інформаційна, нормативна, гармонізаційна⁷.

На наш погляд, даний перелік слід доповнити такими функціями, як регулятивна, попереджувальна, контролююча та функція документування.

Аналізуючи питання розвитку стандартизації, доцільно проаналізувати також споріднену з нею сферу сертифікації, що розглядається як інструмент підтвердження відповідності якісних характеристик продукції визначеним вимогам (нормативам) або рівню, встановленому стандартами⁸. Згідно ж із Законом України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» сертифікація – це підтвердження відповідності третьою стороною (особою, яка є незалежною від особи, що надає об'єкт оцінки відповідності, та від особи, що заінтересована в такому об'єкті як споживач чи користувач), яке стосується продукції, процесів, послуг, систем або персоналу⁹.

Реалізацію цих процесів в Україні в екологічній сфері фактично започаткувало прийняття у 1991 р. Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». При цьому слід взяти до уваги, що на той час питання стандартизації та оцінки відповідності розглядались у дещо іншому аспекті. Відповідно до ст. 31 цього Закону екологічна стандартизація і нормування проводяться з метою встановлення комплексу обов'язкових норм, правил, вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Згідно з ч. 1 ст. 32 цього ж Закону державні стандарти в галузі охорони навколишнього природного середовища є обов'язковими для виконання і визначають поняття і терміни, режим використання й охорони природних ресурсів, методи контролю за станом навколишнього природного середовища, вимоги щодо запобігання забрудненню навколишнього природного середовища, інші питання, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища та використанням природних ресурсів¹⁰.

Принципово важливо, що з вступом України до Світової організації торгівлі (далі – СОТ), виходячи з вимог цієї міжнародної організації статус стандартів в Україні суттєво змінився. Так, згідно з п. 2 Додатку 1 Угоди про технічні бар'єри в зоні вільної торгівлі (1994 р.), до якої Україна приєдналася 2008 р. відповідно до Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі (рафікованого Законом України № 250-VI (250-17) від 10 квітня 2008 р.), під стандартом розуміється документ, який затверджено визнаним органом і який визначено призначені для загального і багатократного використання правила, інструкції або характеристики товарів чи пов'язаних з ними виробничих процесів або способів виробництва, дотримання яких є обов'язковим^{11,12}.

Крім того, згідно з п. 299 Звіту робочої групи з питання вступу України до СОТ, який є невід'ємною частиною Протоколу про вступ України до СОТ, «...з дати вступу до СОТ всі чинні національні та регіональні стандарти будуть добровільними, за винятком тих, на які є посилання або про які йдеться у технічних регламентах, розроблених, *inter alia*, для захисту інтересів національної безпеки держави, запобігання шахрайським діям, захисту здоров'я та життя людей, тварин, або рослин та захисту навколишнього середовища»¹³.

Враховуючи вищевикладене, фактично дотримання стандартів у цілому стало добровільним, а не обов'язковим. Однак варто враховувати той факт, що стандарти саме з охорони довкілля все ж таки можуть бути обов'язковими за умови посилання на них у технічних регламентах. Спираючись на неабияку важливість додержання стандартів у галузі охорони довкілля з метою забезпечення раціонального природокористування, дотримання вимог екологічної безпеки та сталості розвитку, вважаємо за доцільне передбачити посилання на згадані стандарти у відповідних технічних регламентах.

Нині в Україні функціонує система стандартизації, яка включає: Державні стандарти України (далі – ДСТУ), галузеві стандарти, численні стандарти науково-технічних та інженерних товариств і спілок, технічні умови та стандарти підприємств.

Варто зазначити, що чинне законодавство України у сфері екологічної стандартизації обмежується загальними положеннями Закону України «Про стандартизацію» та наказами національного органу стандартизації. До того ж, більшість нормативно-правових актів у сфері стандартизації за останні кілька років втратили свою чинність, а нові не затверджуються, що значною мірою свідчить про недооцінку державою ролі стандартизації, зокрема й у екологічній сфері.

Відповідно до Закону України «Про стандартизацію» суб'єктами стандартизації є:

1. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері стандартизації.
2. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері стандартизації.
3. Національний орган стандартизації.
4. Технічні комітети стандартизації.
5. Підприємства, установи та організації, що здійснюють стандартизацію¹⁴.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1163-р від 26 листопада 2014 р. визначено, що функції національного органу стандартизації виконує державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості»¹⁵. Саме національний орган стандартизації має приймати міжнародні, національні та регіональні стандарти і зміни до них.

При цьому слід пам'ятати, що ще у 1947 р. було засновано Міжнародну організацію зі стандартизації (далі – ISO). Дана організація є неурядовою, розроблені нею стандарти не є обов'язковими. Однак факт, що стандарти розробляються цією організацією відповідно до сучасних вимог, гарантує їх авторитетність та широке використання і визнання¹⁶.

Появу серії міжнародних стандартів ISO 14000 – систем екологічного менеджменту на підприємствах і в компаніях – часто називають однією з найбільш значних міжнародних природоохоронних ініціатив. Ключовим поняттям серії ISO 14000 є поняття системи екологічного менеджменту в організації¹⁷. Головною метою побудови системи екологічного менеджменту, відповідно до вимог стандарту ISO 14000, є захист довкілля від впливу зовнішніх господарських чинників і поліпшення екологічної ситуації за безперервного розвитку виробництва.

1 січня 1998 р. міжнародні стандарти з управління навколишнім середовищем серії ISO 14000 набули чинності і визначені як добровільні державні стандарти України.

Базовим документом стандарту вважається ISO 14001, який в Україні одержав своє закріплення під назвою ДСТУ ISO 14001:2015 «Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування». Даний стандарт набув чинності 1 липня 2016 р., прийшовши на заміну старій версії ДСТУ ISO 14001:2006 «Системи екологічного керування. Вимоги та настанови щодо застосування»¹⁸.

В оновленому стандарті порівняно з попередньою редакцією більше уваги приділяється ризикам, з якими стикається організація при впровадженні механізмів екологічного управління, а також механізмам мінімізації таких ризиків. Було додано новий пункт щодо лідерства, який містить обов'язки керівництва у прояві його лідерства та прихильності до систем екологічного менеджменту. Наголошено на необхідності підвищення результативності діяльності підприємства, пов'язаної з управлінням екологічними аспектами. Організація повинна визначити критерії оцінки результативності своєї роботи з охорони довкілля. З'явилася також вимога розширення контролю та впливу підприємства на всі етапи життєвого циклу продукції, в ході яких здійснюється вплив на довкілля: починаючи від закупівлі/видобутку сировини і закінчуючи утилізацією продукції після закінчення її терміну придатності/експлуатації. Особливу увагу приділено обміну інформацією всередині організації та за її межами, а також необхідності рівного підходу до них.

ДСТУ ISO 14001:2015 встановлює вимоги до системи екологічного управління з тим, щоб дати організаціям змогу сформулювати і реалізувати політику, а також встановити і досягти цілі, які враховують правові вимоги та інформацію про суттєві екологічні аспекти. Модель системи екологічного управління називається PDCA (Plan-Do-Check-Act) і має відповідні наступні складники:

1. Plan (плануй – авт. пер.): визначити екологічні цілі та процеси, необхідні для досягнення результатів, які відповідають екологічній політиці організації.
2. Do (роби – авт. пер.): виконати процеси, як заплановано.

3. Check (перевірй – авт. пер.): вести моніторинг та перевіряти процеси на відповідність екологічній політиці, в тому числі наявним у політиці зобов'язанням, екологічним цілям, операційним критеріям, а також формувати звіти про результати.

4. Act (дій – авт. пер.): вживати заходів з постійного поліпшення.

Ця модель являє собою повторюваний процес, який використовується організаціями для досягнення постійного поліпшення. Він може бути застосований як до системи екологічного менеджменту, так і до кожного окремого її елемента.

Стандартом передбачається здійснення підприємствами наступних заходів:

1. Демонстрація керівництвом лідерства та заінтересованості в системі екологічного менеджменту.
 2. Встановлення, введення в дію та підтримання в актуальному стані екологічної політики підприємства.
 3. Встановлення повноважень та відповідальності для забезпечення відповідності системи екологічного менеджменту вимогам Стандарту та звітності вищому керівництву щодо функціонування системи екологічного менеджменту, в тому числі показників екологічної діяльності.
 4. Визначення можливих надзвичайних ситуацій, у тому числі тих, які можуть мати екологічний вплив.
 5. Визначення екологічних аспектів своєї діяльності, продуктів та послуг, а також пов'язаних з ними екологічних впливів з урахуванням концепції життєвого циклу.
 6. Визначення обов'язкових вимог, які підлягають дотриманню та забезпеченню врахування цих вимог при розробленні, запровадженні, функціонуванні та постійному поліпшенні системи екологічного менеджменту.
 7. Встановлення екологічних цілей;
 8. Визначення та забезпечення ресурсами, необхідними для розробки, впровадження, функціонування та постійного поліпшення системи екологічного менеджменту.
 9. Забезпечення інформованості осіб, задіяних у системах управління підприємством з приводу екологічної політики, екологічних аспектів діяльності підприємства, їх внеску до результативності системи екологічного менеджменту та наслідків невідповідності вимогам системи екологічного менеджменту.
 10. Визначення, запровадження й підтримання процесів, необхідних для внутрішніх та зовнішніх комунікацій, які є суттєвими для системи екологічного менеджменту. Надання відповідей на відповідні звернення в рамках системи екологічного менеджменту.
 11. Розроблення, запровадження та забезпечення процесів, необхідних для підготовки та реагування на можливі надзвичайні ситуації.
 12. Ведення моніторингу, вимірювання, аналіз та оцінка показників екологічної діяльності.
 13. Визначення, запровадження та забезпечення процесів, необхідних для оцінки виконання обов'язкових вимог.
 14. Проведення внутрішніх аудитів через заплановані інтервали часу. Розроблення, виконання та управління програмою (програмами) аудиту, в тому числі періодичності їх проведення, методів, відповідальності, вимог до планування і звітів про результати внутрішніх аудитів.
 15. Аналізування системи екологічного менеджменту через заплановані інтервали часу для забезпечення її постійної придатності, відповідності та результативності.
 16. Виявлення можливостей для поліпшення та виконання дій, необхідних для досягнення запланованих результатів системи екологічного менеджменту. Постійне поліпшення придатності, відповідності та результативності системи екологічного менеджменту для покращення показників екологічної діяльності¹⁹.
- Варто також врахувати, що система стандартів серії ISO 14000 завдяки їх впровадженню забезпечує зниження негативного впливу на довкілля на трьох рівнях:

1. На рівні організації – внаслідок поліпшення екологічної ситуації на підприємстві.
2. На рівні країни – завдяки створенню додаткових нормативних документів та нової екологічної політики.
3. На міжнародному рівні – внаслідок розвитку діяльності фірм, що мінімально впливають на довкілля²⁰.

Цілком очевидно, що такі оцінки потребують деякого уточнення, оскільки позитивний вплив впровадження системи стандартів полягає не у створенні додаткових нормативних документів та нової екологічної політики, а насамперед у сприянні поліпшенню екологічної ситуації в країні, удосконаленню законодавства та державної екологічної політики завдяки ефектам мультиплікації.

Проведений аналіз наявної статистичної інформації, наданої ISO, показав, що у світовому масштабі найбільш розвиненими сферами сертифікації підприємства у галузі охорони довкілля є такі сектори: будівництво, виробництво металевих виробів, виробництво електричного та оптичного обладнання, оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів та виробництво гумових і пластмасових виробів. Водночас аналіз відповідних даних в Україні свідчить про дещо інший розподіл пріоритетних сфер відповідної сертифікації, а саме: виробництво продуктів харчування, напоїв та тютюнових виробів, а також, що особливо важливо, виробництво металевих виробів, хімічна промисловість, електропостачання, транспорт та зв'язок, тобто у тих сферах, які орієнтовані на міжнародний ринок²¹.

При цьому варто зазначити, що в таких сферах, як утилізація та переробка відходів, а також виробництво цементу, бетону, вапна та будівельних матеріалів, які значною мірою впливають на стан довкілля, станом на 2014 р. в Україні не сертифіковано жодного підприємства. Всього ж на початок 2015 р. в Україні за стандартом ISO 14001 сертифіковано 1397 підприємств²².

У всьому світі дедалі підвищуються вимоги до якості продукції, до екологічності виробництва, а також його безпечності як для працівників, так і для населення. Враховуючи викладене, доцільним вбачається

впровадження підприємствами інтегрованих систем менеджменту, тобто систем, побудованих на основі гармонійного поєднання різних аспектів виробничої діяльності з метою забезпечення сталого розвитку. Впровадження зазначених систем є ефективним інструментом комплексного розв'язання завдань забезпечення якості продукції, охорони довкілля, професійної безпеки виробництва і відповідальності підприємства перед суспільством, а також сприяння інтегруванню України у світове співтовариство.

Інтегрована система менеджменту має забезпечити підприємства альтернативним механізмом управління, за допомогою якого створюються умови для об'єднання в єдине ціле взаємодіючих та взаємопов'язаних процесів, які становлять сутність діяльності підприємства, а також спрямовують роботу його підрозділів на досягнення основної підприємницької мети – отримання прибутку шляхом задоволення потреб і очікувань споживачів з неодмінним дотриманням при цьому вимог екологічної безпеки²³.

Найбільш вживаними та відомими міжнародними стандартами у цій сфері, окрім стандарту систем екологічного менеджменту ISO 14001, є стандарт менеджменту якості ISO 9001 та стандарт системи менеджменту професійної безпеки OHSAS 18000. Останнім часом також набуває поширення стандарт соціальної відповідальності ISO 26000.

Зазначені системи мають багато схожих рис, що значно полегшує їх інтегрування і впровадження як єдиного цілого. При цьому запровадження кожної з цих систем, як зазначалося, є добровільним. Вони забезпечують врахування потреб виробника і споживача, декларують принципи превентивності та постійного вдосконалення систем менеджменту, а також надають можливість комплексно запроваджувати передовий міжнародний досвід з побудови ефективних систем менеджменту та мінімізації ризиків у сфері якості, охорони довкілля, безпеки праці та інтересів суспільства загалом.

Перспективи формування інтегрованої системи менеджменту на промислових підприємствах залежать насамперед від вмотивованості та переконаності керівництва та персоналу у її доцільності та необхідності. У побудові такого роду системи повинен брати участь весь колектив підприємства, а екологічно коректна поведінка повинна стати компонентом загальної виробничої культури та етики²⁴. Необхідність сертифікації має бути усвідомленою, оскільки без цього вона перетворюється на «паперову» формальність.

Найважливішим у процесі впровадження систем екологічного менеджменту є утвердження нових стереотипів поведінки суб'єктів господарювання. Визначення екологічних аспектів виробництва, їх оцінка на основі міжнародних стандартів є процесом непростим, однак це дає змогу виявляти нові можливості підвищення ефективності виробництва, джерела забруднення, які раніше не враховувались.

На українських підприємствах на даний момент переважає практика впровадження систем екологічного менеджменту, сертифікації за міжнародними стандартами на вимогу іноземних партнерів або ж інвесторів, і майже ніколи – за власним бажанням. Це, на жаль, свідчить про те, що в Україні все ще мало підприємств, які реально з власної волі дбають про свій імідж та екологічну ситуацію в своїй країні.

Відповідно до розділу 2, цілі 4 «Інтеграція екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління» Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» одним із завдань у цій сфері є розроблення і впровадження до 2015 р. системи стимулів для суб'єктів господарювання, що впроваджують систему екологічного управління, принципи корпоративної соціальної відповідальності, застосовують екологічний аудит, сертифікацію виробництва продукції, її якості згідно з міжнародними природоохоронними стандартами, покращують екологічні характеристики продукції відповідно до встановлених міжнародних екологічних стандартів²⁵. Однак, на даний час це завдання Стратегії досі не виконане і навіть не відчуваються щонайменші ознаки підготовки до його виконання.

До того ж, викликає стурбованість постійне акцентування уваги у нормативних документах лише на міжнародних стандартах, не враховуючи при цьому особливу роль національних стандартів, завдяки яким вітчизняна економіка, усе суспільне життя поетапно, з урахуванням стану їх розвитку могло б бути приведенне до міжнародного рівня.

У п. 4.7 розділу 4 Стратегії також зазначається, що впровадження міжнародних стандартів у сфері ресурсозбереження, охорони навколишнього природного середовища, надзористування, систем екологічного управління та екологічних критеріїв до товарів та послуг надасть можливість вітчизняному товаровиробнику покращити екологічні аспекти виробництва і продукції та рівень конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Пріоритетом розвитку цього інструменту є розроблення та впровадження системи державної підтримки вітчизняного товаровиробника продукції з поліпшеними екологічними характеристиками відповідно до законодавчо встановлених вимог, а також вдосконалення методів та систем державного обліку й статистичної звітності у сфері охорони навколишнього природного середовища²⁶. Зазначена система державної підтримки, незважаючи на сплин передбачених Законом термінів, все ще не впроваджена.

На жаль, доводиться констатувати, що прийняття Стратегії державної екологічної політики у вигляді закону, якою передбачається здійснення певних заходів, не є достатнім для здійснення самих цих заходів органами державної влади. Цю проблему слід вирішувати шляхом розроблення та реалізації відповідної державної програми, яка має бути адекватною як потребам, так і можливостям держави на конкретному етапі її розвитку.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити наступні висновки:

1. Законодавство України у сфері екологічної стандартизації та сертифікації все ще є дуже обмеженим та не покриває усіх сфер такої діяльності, отже, на наш погляд, потребує суттєвого, системного вдосконален-

ня. Варто законодавчо закріпити порядок здійснення саме екологічної стандартизації та сертифікації з урахуванням міжнародних вимог, а також вітчизняних потреб та можливостей.

2. Слід було б запровадити систему стимулювання, що сприяла б обов'язковій сертифікації за стандартами ISO 14000 тих підприємств, які здійснюють найбільший вплив на стан довкілля, зокрема, підприємств з переробки відходів.

3. Необхідним є заохочення запровадження підприємствами саме інтегрованих систем менеджменту, враховуючи при цьому всі аспекти процесу виробництва. Варто встановити законодавче стимулювання здійснення цих процесів, наприклад, шляхом надання бюджетної підтримки суб'єктам господарювання, які сертифіковані за відповідними стандартами, або ж надання інших переваг, наприклад, пільгових кредитів на потреби екологічної спрямованості. Стимулювання у даному випадку може бути як позитивним, так і негативним. Так, можна було б передбачити умови ненадання державної підтримки, або ж не допускати до конкурсів, тендерів тих суб'єктів господарювання, які не є екологічно сертифікованими.

4. Системно поєднані інструменти стандартизації і сертифікації мають стати обов'язковими елементами освітнього процесу майбутніх спеціалістів у різноманітних сферах.

¹ Клименко М. О. Метрологія, стандартизація і сертифікація в екології : підруч. / М. О. Клименко, П. М. Скрипчук. – К. : Видавничий центр «Академія», 2006. – 368 с. (Альма-матер) – Ст. 189.

² Там само. – Ст. 189.

³ Про стандартизацію : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 31. – Ст. 1058.

⁴ Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998 – Т. 5: П–С. – 2003. – 736 с. – Ст. 616.

⁵ Про стандартизацію : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 31. – Ст. 1058.

⁶ Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 5: П–С. – 2003. – 736 с. – Ст. 616.

⁷ Клименко М. О. Вказана праця. – Ст. 188.

⁸ Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 5: П–С. – 2003. – 736 с. – Ст. 476.

⁹ Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 14. – Ст. 96.

¹⁰ Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

¹¹ Угода про технічні бар'єри у торгівлі. СОТ; Угода, Міжнародний документ від 15 квітня 1994 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/981_008

¹² Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі. Женева, 5 лютого 2008 року. Ратифікований Законом України № 250-VI (250-17) від 10 квітня 2008 р. // Відомості Верховної Ради. – 2008. – № 23. – Ст. 213.

¹³ Звіт робочої групи з питання вступу України до Світової організації торгівлі: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docs.google.com/viewer?embedded=true&url=http%3A%2F%2Fzakon5.rada.gov.ua%2Flaws%2Ffile%2Fdocs%2F4%2Fd261547.doc>

¹⁴ Про стандартизацію : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 31. – Ст. 1058.

¹⁵ Про визначення державного підприємства, яке виконує функції національного органу стандартизації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 1163-р : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1163-2014-%D1%80>

¹⁶ Клименко М. О. Вказана праця. – Ст. 191.

¹⁷ Екологічний менеджмент : навч. посіб / за ред. В. Ф. Семенова, О. Л. Михайлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 407 с. – С. 161–162.

¹⁸ Національний стандарт України «Системи екологічного керування. Вимоги та настанови щодо застосування (ISO 14001:2004, IDT). ДСТУ ISO 14001:2006». – К. : Держспоживстандарт України. – 2006. – 17 с.

¹⁹ Міжнародний стандарт ISO 14001:2015 «Системы экологического менеджмента – Требования и руководство по применению» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.pqm-online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-14001-2015-\(rus\).pdf](http://www.pqm-online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-14001-2015-(rus).pdf)

²⁰ Клименко М. О. Вказана праця. – Ст. 302.

²¹ Статистичні дані ISO за 2014 рік : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iso.org/iso/home/standards/certification/iso-survey.htm?certificate=ISO%209001&countrycode=AF>

²² Там само.

²³ Інтегровані системи екологічного менеджменту як інструмент запровадження чистішого виробництва / Л. І. Максимів, І. М. Максимів // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. – 2013. – Вип. 19. – № 1. – С. 46–55. – Ст. 49.

²⁴ Потай О. А. Формування інтегрованої системи екологічного менеджменту промислових підприємств / О. А. Потай // Науковий вісник НЛГУ. – 2005. – Вип. 15.3. – С. 212–216. – Ст. 215.

²⁵ Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року, затверджені Законом України від 21 грудня 2010 року № 2818-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 26. – Ст. 218.

²⁶ Там само.

Резюме

Олещенко І. В. Актуальні проблеми правового регулювання екологічної стандартизації та сертифікації в Україні.

Стаття присвячена правовому регулюванню екологічної стандартизації та сертифікації в Україні. Проаналізовано чинне законодавство України у цій сфері. Визначено функції стандартизації. Розглянуто сферу регулювання ДСТУ ISO 14001:2015

та його вимоги. Здійснено аналіз статистичної інформації ISO щодо запровадження згаданого стандарту в Україні. Запропоновано шляхи удосконалення правового регулювання екологічної стандартизації та сертифікації в Україні.

Ключові слова: екологічна стандартизація, екологічна сертифікація, екологічний менеджмент.

Резюме

Олещенко И. В. Актуальные проблемы правового регулирования экологической стандартизации и сертификации в Украине.

Статья посвящена правовому регулированию экологической стандартизации и сертификации в Украине. Проанализировано действующее законодательство Украины в этой сфере. Определены функции стандартизации. Рассмотрена сфера регулирования ГСТУ ISO 14001:2015 и его требования. Осуществлен анализ статистической информации ISO касательно внедрения упомянутого стандарта в Украине. Предложены пути усовершенствования правового регулирования экологической стандартизации и сертификации в Украине.

Ключевые слова: экологическая стандартизация, экологическая сертификация, экологический менеджмент.

Резюме

Oleshchenko I. Pressing problems of legal regulation of environmental standardization and certification in Ukraine.

The article is devoted to legal regulation of environmental standardization and certification in Ukraine. Current Ukrainian legislation in this sphere is analyzed. Functions of standardization are defined. Regulation sphere of standard ISO 14001:2015 and its requirements are examined. ISO statistic information analysis on implementation of mentioned standard in Ukraine is made. Ways to improve legal regulation of environmental standardization and certification in Ukraine are proposed.

Key words: environmental standardization, environmental certification, environmental management.

УДК 349.415 (477)

О. О. РОДІК

Оксана Олегівна Родік, аспірантка Академії праці, соціальних відносин і туризму

ПРАВОВА ОХОРОНА ҐРУНТІВ В УКРАЇНІ: 25 РОКІВ РОЗВИТКУ

Вивчення нормативних та наукових джерел земельного права засвідчує, що в Україні за 25 років державотворення так і залишається неврегульованою проблема щодо законодавчого забезпечення правової охорони ґрунтів. За висновками фахівців¹, це зумовлено недостатньою чіткістю сформульованої мети земельної реформи, невизначеність її кінцевих строків, а також одностороннім вирішенням проблеми власності на землю.

Метою статті є дослідження етапів становлення правової охорони ґрунтів за роки незалежності, що має важливе значення для виявлення основних недоліків, колізій у законодавчо-правовій сфері в період реформування земельних відносин, які зумовили низьку ефективність реформаторських заходів та в кінцевому підсумку призвели до істотного погіршення ґрунтових масивів та втрати їх родючості. На основі зроблених теоретичних і практичних висновків можна окреслити основні вектори вдосконалення законодавства про правову охорону ґрунтів із найбільш раціональним, ефективним використанням ґрунтових масивів у найближчий період.

Доктринальним підґрунтям дослідження є наукові праці відомих учених: Н. С. Гавриш, Т. Г. Ковальчук, П. Ф. Кулинич, О. В. Конишевої, В. Л. Мунтяна, А. М. Мірошніченка, В. В. Носіка, Т. К. Оверковської, С. В. Сидорової, Н. І. Титової, А. М. Третяк та ін. Вони слушно зазначають, що низька якість згаданого законодавства викликана концептуальною непродуманістю більшості законодавчих актів про землю, перевагою кількісного підходу у формуванні системи земельного законодавства над її якістю, непродуманістю нових понять та категорій земельного законодавства, нечіткістю, розпливчастістю їх змісту² тощо.

Правова охорона ґрунтової поверхні для українського суспільства в усі часи була і залишається одним із найбільш актуальних та суперечливих питань, яке привертає увагу в період становлення інституту власності на землю. Адже визначення ефективного господаря шляхом вирішення проблеми власності на земельні масиви, вкриті родючим чорноземом, має неабияке значення для становлення, розвитку та використання правових вимог щодо охорони земель та ґрунтів зокрема. Особливої гостроти зазначене питання набуває з моменту визнання Українського народу самостійним суб'єктом власності на земельні ресурси, які є його національним багатством. 16 липня 1990 р. Україна обрала шлях самостійного, демократичного розвитку, що сприяло подальшим законодавчим змінам, зокрема і реформуванню земельних відносин. Декларація про державний суверенітет України урочисто проголосила: «Народ України має виключне право на володіння, користування, розпорядження найціннішими багатствами України»³. Підтвердженням цієї норми є і Закон України «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 року. Відповідно до ст. 4 цього